

A Garai-páncélzat mint főúri reprezentáció

SZABÓ GERGŐ

történész, adattáros, Janus Pannonius Múzeum

email: szabo.gergo@jpm.hu

KIVONAT: Idősebb Garai Miklós sírköve nagyon jó példája a késő 14. századi magyarországi főúri temetkezési szokásoknak. A Zsigmond-korban is kivételesen ritka volt a figurális sírkő használata. A Siklóson előkerült sírkövön egy teljes páncélzatba öltöztetett lovag alakja látható, amely egyszerre szolgál kegyeleti és reprezentációs célokat. A domborművön ábrázolt vértzet a 14. század végi, Itáliából származó divatos lemezpáncélzatot idézi, német hatásokkal. A mellvért kialakítása, díszítése és a hozzá rögzített fegyvertartó láncok a korszak elitjének ízlését tükrözik. Az ábrázolt páncél fémből készült, amit a peremezés és bordázat is megerősít. A sírkő részletei alapján rekonstruált páncél jól mozgatható és védelmi szempontból is hatékonynak bizonyult. A különleges heraldikai elemek, mint a kígyós pajzs és a stilizált sisakdísz, egyedivé teszik az ábrázolást, amely így kizárólag Miklós személyéhez köthető. A faragvány a korszak kőfaragóművészetének igényes példája, és jól mutatja, hogy a páncélzat nemcsak katonai, hanem szimbolikus szerepet is betöltött.

KULCSSZAVAK: Garai Miklós, páncélzat, reprezentáció, sírkő, vallásosság, Siklós

The Garai Armour as an Aristocratic Representation

SUMMARY: The tombstone of Miklós Garai the Elder is an excellent example of late 14th century aristocratic burial practices in Hungary. Even in the Sigismund era, the use of figural tombstones was exceptionally rare. The tombstone discovered at Siklós depicts a knight clad in full armour, serving both commemorative and representative purposes. The armour shown in the relief evokes the plate armour of Italian origin fashionable in the late 14th century plate armour of Italian origin, with additional German influences. The design and decoration of the breastplate, as well as the weapon-suspension chains attached to it, reflect the tastes of the period's elite. The depicted armour was made of metal, as confirmed by the edging and ribbing. A reconstructed armour was made based on the details of the tombstone proving it would have been highly mobile and effective in terms of protection. The distinctive heraldic elements—such as the serpent-bearing shield and the stylised crest—make the depiction unique and tie it exclusively to Miklós himself. The relief is a refined example of the stone-carving art of the period, and clearly demonstrates that armour served not only military, but also symbolic functions.

KEYWORDS: Miklós Garai, medieval armour, representation, tombstone, religiosity, Siklós

* Lektorálta: Prof. Dr. Fedeles Tamás az MTA doktora/Dsc.

A Dorozsma nembeli úgynevezett nádori ágból származó idősebb Garai Miklós I. (Nagy) Lajos király (1342–1382) uralkodása ideje alatt tűnt fel. Politikai karrierje 1359-ben a macsói báni tisztség megszerzésével vette kezdetét. Feltörekvésében a királyi udvarban élő unokatestvére, Garai János titkos kancellár nyújtott segítséget.¹ Bánsága idején – kortársaihoz hasonlóan – hatalmát igyekezett megfelelően felhasználni arra, hogy növelje a családi vagyont. Gazdagsága és hatalma egyre nagyobb mértékben emelte a tekintélyét, a délvidéki családokhoz egyre inkább fűződő rokoni kapcsolatai pedig megteremtették számára azt a lehetőséget, hogy az ország főurai közé kerüljön. Hatalma azután teljesedett ki, hogy 1375-ben elnyerte az ország nádora, ezzel együtt a kunok bírója és még ugyanebben az évben a pozsonyi főispáni címet. Az 1375-ös havasalföldi hadjáraton is elévülhetetlen érdemeket szerzett.² 1385-ben horvát bán lett³ és közvetítőként vett részt Lajos király leánya, Anjou Mária és Lajos orleans-i herceg házasságkötésében.⁴ A politikai életből igyekezett félreállítani vetélytársait, a helyükre pedig lekötelezettjeit helyezni.⁵

Anjou Lajos fiúörökös nélkül halt meg, ezért trónját leányára, Máriára hagyta. A király temetését követően Máriát Székesfehérváron megkoronázták. A főurak többsége nem tudta elfogadni, hogy nő kerüljön a trónra. Mária ekkor tizenkét éves volt, de a tényleges hatalom anyja, Erzsébet és idősebb Garai Miklós kezében volt. Miklóst az ellenzék nyomására 1385-ben megfosztották nádori méltóságától, Máriát pedig eljegyezték Luxemburgi Zsigmonddal. Bár hívei új házasságot próbáltak szervezni neki Valois Lajos gróffal, végül mégis Zsigmondhoz ment hozzá. Eközben az ellenzék meghívta a magyar trónra Durazzói Károlyt, az Anjou-ház nápolyi ágának tagját, akit 1385. december 31-én II. Károly (1385–1386) néven Székesfehérváron meg is koronázták.⁶

Trónra kerülése után II. Károly igyekezett visszaszorítani idősebb Garai Miklós hatalmát. Ennek az lett a következménye, hogy a király ellen összeesküvés szerveződött, amelynek tagja volt Miklós is. Az előkészületeket követően 1386. február 7-én Forgách Balázs pohárnokmester a szállásán támadt rá a királyra és több halalos késszúrással megsebesítette.⁷ A merényletet követően Miklós Forgách Balázssal, valamint Anjou Lajos özvegyével és lányával, Mária királynővel Gara (ma Gorjani, Horvátország) felé utaztak. Útközben Károly hívei, a Horváti és Szerdahelyi urak seregei megtámadták a kíséretet. A túlerő azonban legyűrte idősebb Garai Miklóst és Forgách Balázst.⁸ A fejüket Horváti Pál zágrábi püspök Nápolyba vitette.⁹

Károly halála azt jelentette, hogy Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) végre megszerezte a hatalmat és 1387. március 31-én királlyá koronázták. Trónra kerülése után az ütközet során fogságba esetteket kiszabadították, köztük Máriát és a nádor

¹ Garai János, I. Lajos király közbenjárására 1346. július 19-én VI. Kelemen pápától elnyerte a veszprémi püspöki széket. *ÁRVAI* 2012, 38; *WERTNER* 1897, 914–915.

² *ÁRVAI* 2025, 32.

³ *ÁRVAI* 2025, 40.

⁴ *BÁRÁNY* 2013, 21.

⁵ *MÁLYUSZ* 1984, 12.

⁶ *JÉKELY* 1998, 125.

⁷ *ÁRVAI* 2021, 144.

⁸ Az eseményről Thuróczy a krónikájában is részletesen ír: „Garai nádor [...], lováról leugorva s a királynők kocsijának támaszkodva kardját villogtatja az ellenség ellen, minden erejével védelmezi magát és a királynőket. [...] egy katona a királynők kocsija alól, ahonnan nem tartott támadástól, a lábánál fogva a földre nem rántotta, s ugyanott le nem vágta a fejét.” (*THURÓCZY* 2001, 232.)

⁹ *SZABÓ* 2023, 11; *FÜGEDI* 1986, 123–133.; *BONFINI* 2019, III. tized 575.

fiát, ifjabb Garai Miklóst. Utóbbi ezt követően Zsigmond odaadó híve lett, sőt, sógori kapcsolatba is került a királlyal, miután feleségül vették Cillei Hermann gróf két leányát.

A 14. század végétől már nem Gara, hanem Siklós számított a Garai család rezidenciájának. A település vélhetően fontos liturgikus helyszín volt a család vallásgyakorlásában. Mint főúri család, felelőségüknek érezték, hogy az uradalmaik népességének biztosításáért a lelkipozítást nyújtó intézményeket.¹⁰ A 14–15. század fordulóján Szent Anna tiszteletére szentelték fel az Ágostonrendi kanonokok templomát, amelyen a család átalakításokat hajtott végre. Ennek következtében a 15. század elején egy teljesen új szentélyt építettek. Ekkor készültek a kígyós címerrel ellátott kövek és a bibliai jeleneteket ábrázoló freskók, amelyek csak a kéttengelyes, sokszögzáródású szentélyt díszítették. A keleti oldalán három gótikus ablakot alakítottak ki,¹¹ amelynek falán hat-hat apostol található, akik – egyet leszámítva – könyvet tartanak a kezükben.¹² Lővei Pál a templom kutatása során rámutatott a Garaiak azon törekvésére, hogy saját rokonuk síremléke túlmutasson liturgikus funkcióján, valamint, hogy a siklói templomot a család egységes terv alapján temetkezési helyként kívánta kialakítani.¹³

1987-ben az egykori siklói ágostonos templom (ma siklói Szentháromság plébániatemplom) szentélyében G. Sándor Mária végzett régészeti feltárást, amelynek során egy névtelen páncélos figurát ábrázoló vörös márvány sírkövet fedezett fel a törmelék-reteg alatt. (1. kép) A lelőköriülmények és a régéviszonyok sajnos nem adnak támpontot a sírkő eredeti elhelyezkedéséhez.¹⁴ Stílus és heraldikai motívumai alapján a rajta látható, két kígyót ábrázoló címer alapján idősebb Garai Miklós sírkövével azonosították.¹⁵ A sírfevlet elkészülése az 1380-as évekre datálható.¹⁶ A szentély lábvezeténél két kutya ábrázolása látható, amely összefüggő lehet a sírkővel és talán annak eredeti helyével, mivel a hűséget jelképező kutyák, mint a hit szimbólumai máshol is előfordulnak sírkőalakok lábánál. Azonban az eredeti kapcsolatra még nem sikerült fényt deríteni.¹⁷ A két

1. kép: Idősebb Garai Miklós sírköve a siklói római katolikus plébániatemplom szentélyében (Fotó: Magyar Lilla, 2023)

¹⁰ ÁRVAI 2014, 90.

¹¹ JÉKELY 1998, 127.

¹² PROKOPP 1995, 160.

¹³ LŐVEI 1995, 198.

¹⁴ LŐVEI 1995, 195–196.

¹⁵ SZABÓ 2023, 42.

¹⁶ LŐVEI 1995, 198.

¹⁷ JÉKELY 1998, 137.

2. kép: Idősebb Garai Miklós kiegészített sírköve (Fotó: Magyar Lilla, 2023)

kutya mellett keleti irányban a festés függőlegesen fordul és vízszintesen halad tovább. Lővei Pál véleménye szerint a festés körül felhajlott vakolat jól mutatja, hogy nagy valószínűség szerint valami állhatott ott. Felmerül a kérdés, hogy esetleg a déli ülőfülke párkaként egy ülőpad vagy a tárgyalt síremlék volt ott.¹⁸

A sírkőre a templom szentélyében két részre törve találtak rá és a jobb alsó sarka teljesen hiányzott. Ezt a későbbi restaurálás során műkövel pótolták. Maga a sírkő egy márványszerű mészkőből készült, aminek 19 cm volt a vastagsága, a sírlap mérete pedig 230 × 127 cm volt. Egy 20 cm széles keret fut körbe a sírlapon, de ez csak félig befejezett. A felirat, ami eredetileg oda került volna, sohasem készült el. A sírkő középső részét a páncélos figura uralja, ami befejezett és csiszolt.¹⁹ (2. kép) A sírkövet a nádor feltehetően maga rendelte meg, és vélhetően már fia volt az, aki a kenotáfiumot apja halála után Siklósra, az újonnan kialakítandó temetkezési kápolnába szállíttatta. Ezzel a lépéssel

elsődleges célja a család hírnevét is megalapozó ős emlékezetének a fenntartása volt. Éppen ezért inkább tekinthető egyfajta emlékkőnek, mint valódi sírkőnek.²⁰

A sírkőnél rögtön felvetődik egy probléma az elhelyezés dátumával kapcsolatban. A nádort 1386-ban ölték meg Gara környékén, de a sírkőve Siklóson került elő. Ebben az időszakban Siklós még a Siklósi család birtokában volt és csak 1395-től lett a Garaiaké. Ez is azt a megállapítást erősíti, miszerint a sírkövet ifjabb Miklós az apja halála után vitette Siklóusra. Arról sajnos nincsenek információink, hogy mi történt a kőtáblával Siklóusra kerülése előtt, de az biztos, hogy idősebb Garai Miklós nem kapott méltó temetést és az 1386-os eseményeket követően a családnak sem volt olyan tagja, aki megfelelő pozícióval rendelkezett volna, hogy tisztességgel eltemettesse. Azt tudjuk, hogy Durazzói Károly meggyilkolása miatt a volt nádor fejét Forgách Balázssal együtt Nápolyba vitték. Ez pedig megerősíti azt a feltevést, hogy a kőlap már biztosan emléktáblaként lett felállítva Siklóson.²¹ A nádor tehát nem élte meg sírtáblájának az elkészülését.

Azt nem könnyű megmagyarázni, hogy idősebb Garai Miklós neve miért nem került fel az emléktáblára. A tábla készítésének kezdetekor még biztosan élt és ez lehet az egyik oka, hogy nem szerepelnek rajta az azonosításhoz szükséges információk, mint az elhunyt neve és halálának éve. A korszak elit társadalmára széles körben, így Magyarországon is jellemző szokás volt a 14–15. században a túlvilágra való felkészülés. A feliratokat általában mindig előre elkészítették és csak a halál dátumát vésték fel utólag.²²

¹⁸ LŐVEI 1995, 190.

¹⁹ JÉKELY 1998, 127–129.

²⁰ ÁRVAI 2014, 91.

²¹ JÉKELY 1998, 129–130.

²² JÉKELY 1998, 130.

Az emlékkövön lévő páncélba öltöztetett figurális alakot a már említett idősebb Garai Miklóssal azonosították. Ez az első bárói síremlékünk a késői Anjou-korból. Az ilyen típusú sírkövek kegyeleti és reprezentációs céllal készültek, és ugyanez elmondható a rajtuk látható vértetetről is. A 14. és 15. század fordulóján jelennek meg azok a figurális és képi ábrázolások, amelyeken a harcost vagy lovagot már teljes lemezpáncélban jelenítik meg. A 14. század végén és a 15. század első felében számos európai előkelőség Itáliából hozatta vértjeit. Éppen ezért a korszakra jellemzően a divatos vérteteket már sablonok és a megrendelők igényei alapján örökítették meg.²³ A 15. század első felében még nagyon ritka volt a személy valóságos ábrázolása, a figurális síremlékek nagy része portréigénnyel készült. Míg a figurális síremlékeknél az elhunyt személye került előtérbe, addig a heraldikus ábrázolásoknál a fő hangsúlyt a család jelentősége és tekintélye kapta. A főúri megrendelésekre készült sírkövek ábráinak gyakori egyöntetősége azzal magyarázható, hogy nem minden esetben volt elegendő pénzösszeg drágább figurális síremlék készíttetésére. Az osztrák és német területeken a heraldikus motívumok mellett az arisztokrácia számára készített sírkövek egy része már a 14. században is figurális ábrázolású volt. Ez elsősorban szemléleti és ideológiai okokra vezethető vissza. Ezzel szemben Magyarországon még a Zsigmond-korban is kivételes volt az alakos díszítésű faragvány.²⁴ A Garai-síremlék tipológiai és motivációs szempontból az osztrák és német terület stílusának a gyökereihez kapcsolódik, de kivitelezési színvonala gyengébb, az egész alakos ábrázolás merevebb kialakítású azokénál.²⁵ A fennmaradt és az alacsonyabb társadalmi rétegek tagjainak a számára készített sírkövek nem mutatnak egységes képet. Ez leginkább a kidolgozás egyenetlen színvonalán és az olcsóbb helyi kőanyag használatán mutatkozik meg. Az 1370 és 1470 közötti időszakból huszonnégy főnemesi síremléket ismerünk, amelyek közül csak a két Stibor-síremlék figurális díszítésű, a többi címeres-sisakos vagy sisakdíszes ábrázolású volt.²⁶

A Garai domborművön látható figura teljes lemezpáncélzatot visel, alatta fegyverkabáttal és sodronyínggel, derekán egy gazdagon díszített övvel körbefonva.

A mellkast és a bordákat egy darabból készült mellvért védi, amely a késő 14. századra jellemző formát mutatja.²⁷ A mellvértet a háton keresztbe vetett szíjjakkal rögzítették. A szakállas fejen egy úgynevezett *bascinet*²⁸ sisak található, melynek alsó kerületét szegecselt lánc borítja, amely a nádor nyakára és vállaira terül. (3. kép) Az alak kezei

3. kép: Bascinet sisak szegecselt láncfátyollal (Fotó: Magyar Lilla, 2023)

²³ TÖLL 2009, 138–140.

²⁴ ENGEL et al. 1986, 212.

²⁵ LŐVEI 2009, 476.

²⁶ ENGEL et al. 1986, 210.

²⁷ Hasonló, egy darabból készült fém mellvért látható az 1373-ban készült kolozsvári Szent György-lovaszobron, valamint szintén a 14. századból származó karaszói Szent László-freskón.

²⁸ A bascinet sisaktípus a 14. században terjedt el és számos változata közül ez a forma a legletisztultabb. Védi a fejet, fület és az arccsont egy részét. Mindeközben megfelelő kilátást és levegőellátást is biztosít. Egyes típusait kiegészítették még orrvédővel és láncgallérral.

a mellkasán imára kulcsolva helyezkednek el. A mellvérten lévő, úgynevezett hordkari-kához rögzítették a lógó hosszú láncokat, amelyek kapcsolódnak a figura oldalán lévő két fegyverhez: egy törhöz és egy kardhoz.²⁹ Ez a megoldás egyre elterjedtebb volt a 14. századi lovagi mellvérték körében.³⁰ Ilyen ábrázolás látható az olaszországi Avio kastély freskóján, ahol egy lóháton ülő lovag csapásra emeli a láncra rögzített kardját.³¹

Az alak jobb oldalán egy kígyót ábrázoló pajzs látható, balján pedig egy csuporsisak,³² fejfelé, rajta a sisaktakaró dísz, ami fölött egy tekeredő kígyót és stilizált sasszárnyakat ábrázoltak. A kígyó a család jól ismert heraldikai ábrázolása, fején koronával és a szájában országalmával. A pajzson viszont két, egymással szemben lévő összefonódó kígyó látható. Ez a ritka ábrázolás csak idősebb Garai Miklósnál jelenik meg, melynek másik ismert ábrázolása az 1377-ben használt pecsétjén látható.³³

A domborművön látható főúri páncél a 14. század jellegzetes vonásait mutatja. Ezek a sírábrázolásokon általában mindig a korszakra jellemző, legújabb divat szerinti, legelőkelőbb vérteteket „adták” a megrendelők figuráira.

A 14. századra a kovácsok már egyre nagyobb vaslapokat tudtak készíteni. Mivel ezek egyszerű kovácsolással készültek, nem voltak túl jó minőségűek. Bizonyos szempontból ez a fegyvertechnológiai kísérletezés időszaka volt. A korábbi évszázadok láncinges védelme egészen a teljes lemezes páncélokig fejlődött. A lemezes páncélok leírhatjuk a háborúra, lovagi tornára készült és egymással összekapcsolt vaslemezekből álló páncéltaként is, amelyek kiegészítő rendszerként erősítették meg a láncvérteteket.³⁴ Ezeknek a szegmentált vérteteknek egy részét két, esetenként három függőleges lemezzel borították. A nagyobb fejlődést az észak-itáliai fémművesek érték el, akik ezeket a lapokat már nagyobbra és gömbölydedre formázták a fokozottabb védelem elérése érdekében. A mellkast, a szegycsontot és a rekeszizmot fedő nagyméretű fémlemezeken már a 14. század derekán megjelentek az ábrázolások. Ezeket sokszor nem látszik szegecssor és a felülete is sima, így ebből arra lehetne következtetni, hogy nem is fémből készültek. Az illesztési pontoknál a fegyvertartó lánc megléte azonban arra utal, hogy belül egy fémlaphoz vannak erősítve, hiszen ezeknek a láncoknak mindenképpen szilárd alapra volt szüksége. A későbbiekben olyan ábrázolások is feltűnnek, amelyekhez kívülről egy nem túl íves fémlapot erősítettek a fegyverkabátra és ahhoz rögzítették a fegyvertartó láncokat is.³⁵ Pustán az ábrázolások

---

²⁹ A sírkövön ábrázolt kard típusa hasonló a Magyar Nemzeti Múzeum fegyvertárában található, 14. század második feléből származó kardhoz. Ltsz.: 53.194.

³⁰ KOVÁCS 2010, 33.

³¹ Gyakorlott katonai újrájátszóként teszteltük a láncsal elkészített mellvértet tompa fegyverekkel, imitált harci körülmények között. Elsőre teljesen szokatlan volt a láncra lógó kard használata, de idővel megszokta az ember. Fontos, hogy a láncnak olyan hosszúnak kell lennie, amely a mi karunk hosszának megfelel, hogy harc közben elérhető legyen az ellenfél. Ha rövid a lánc, akkor visszafoghatja a fegyvert, ezáltal pedig nem érhető el az ellenfél, azonban, ha túl hosszú, akadályozhat a mozgásban. Azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a lánc segítette a lovagot abban, hogy harc közben akár gyalogosan vagy lóháton ne hagyja el a fegyverét. Bizonyos helyzetekben plusz védelmet biztosított az ütések és vágások ellen és elősegítette a támadást. A használata azonban csak rendkívül gyakorlott harcos számára nyújthatott előnyt. Negatívumként meg kell említeni, hogy a beharc vagy birkózás során be tudott akadni, rátekeredhetett az ellenfél vagy éppen a saját páncéltat illesztékeire, fegyvereire, ezzel is gátolva akár egy pillanatra a mozgást is, amely egy vérremenő küzdelem során a lovag életébe is kerülhetett. Véleményem szerint nem véletlen, hogy idővel kiment a divatból. Ehhez persze a fegyverek és páncélok fejlődése is nagyban hozzájárult.

³² Angol elnevezése great helm. A legkorábbi heraldikai sisaktípus volt, a 12–14. században használták. Legtöbbször lovas ábrázolásokon lehet látni, ami megerősíti, hogy elsősorban ez egy lovassági sisak volt.

³³ JÉKELY 1998, 129.

³⁴ SCHÖNAUER 2022, 74.

³⁵ TÖLL 2009, 116.

alapján azt nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy a kívülré rögzített fémlapok csak a fegyverkabáthoz voltak rögzítve vagy megmaradt a belső mellvért is, amivel már dupla rétegűvé válhatott a védelem. Ezt a típusú mellkasvédelmet a szakírók többsége nem tekintheti önálló vértzetnek, mivel a köpenyhez vagy egy nagyméretű kabáthoz rögzítették. Az úgynevezett „coat-of-plates”-ek következő generációinak a fő célja az volt, hogy a fémlapokat belülről egy bőrlap fogta össze és erre szegecselték rá a szegmenseket.³⁶

Az mindenképpen elmondható, hogy a 14. századra a láncing fölött hordott tunikát – amire a legjobb példa IV. Rudolf síremléke, amely a bécsi Szent István-katedrálisban található – felváltotta a lemezvértzet, ami jól megfigyelhető francia és német síremlékeken is. A 14. század végére a kar- és a lábvérték már teljes egészében hengeres lemezekből készültek. Az izelt könyök- és térdvédőket a fő kar- és lábpáncélhoz rögzítették. A lemezes cipő, vagy *sabaton* 1320 körül jelent meg, de a német területeken csak az 1340-es években terjedt el.³⁷ A korszakban I. Lajos itáliai hadjáratai abból a szempontból is nagyon fontosak voltak a főurak és az egyszerű katonák számára, mivel megismerkedhettek az Európában használatos legmodernebb támadó- és védőfegyverzetekkel, mint például a tárcsapajzs, a lovagi páncélzat és az új, mozgatható arcvédővel ellátott *bascinet* sisak. A hadjáratok a korábbi korszakokhoz képest jelentősen megnövelték a nehézfegyverzetű – általában német és itáliai – zsoldosok alkalmazását.³⁸

A tárgyalt lemezvért hasonlóságot mutat bizonyos elemeiben, de mégis eltér az ebben az időszakban általánosan használt mellvérttípusoktól. A 14. század közepétől a mellvért lemeze fokozatosan nagyobbá vált, és úgy alakították ki, hogy szabad törzsmozgást biztosítson a viselőjének. Nagyjából az 1360-as évekig a felső lemez csak a mellkast fedte és a rekeszizom felett végződött, a törzs többi részét olykor vízszintes fémcsíkokkal védték. Az 1370-es évektől kezdődően a mellvértet meghosszabbították, amely így már egészen a csípőig ért.³⁹ A Garai-sírkövön látható fém mellvértre további jó példa a dél-tiroli Churburgban őrzött eredeti darab, amely 1385 körül készült Itáliában. A felszínen teljesen csiszolt homogén, valószínűleg nem tartozott hozzá hátvért. Ezt a darabot ellátták egy masszív „V” formájú torokvédővel, hogy elvezesse a nyak és a torok felé irányuló szúrásokat. Megfigyelhetőek a szélein a peremezések, amelyek nagyobb szilárdságot biztosítottak, ehhez hasonlót lehet látni Garai sírkövén is. A churburgi mellvértet is kivehető a lándzsatartó horog helye, azonban a mellkashoz nem rögzítettek láncokat. Ez a típusú mellvért előfutára volt a teljes testet elfedő vértzeteknek.⁴⁰ Ennek tükrében feltételezhető, hogy a két mellvért egykorú lehetett, esetleg Garaié egy kicsit korábbi a mellkasra rögzített láncok jelenléte alapján. Ennek ellenére Garai mellvértje még ötvözi egyes szereléseiben a korábbi és az új, már az egész testet fedő lemezvért típusokat. Az is megfigyelhető, hogy Európa-szerte az uralkodókat, lovagokat ilyen vértzetben ábrázolták, ami bizonyítja, hogy egy elterjedt típusról van szó.

A páncélzat általunk történő rekonstrukcióját megnehezítette, hogy nem tudjuk, létezett-e egyáltalán, és amennyiben igen, mi lett vele. Így maradt a domborművön látható elemek és a korszakban fellelhető tipológiai elemzése. Ugyanakkor a teljes összehasonlításra alkalmas eredeti darabok nagyon ritkák. Az sem könnyíti meg a meghatározását, hogy a korábbi kőfaragványokon a figura páncélkabátot vagy a ké-

³⁶ TÖLL 2009, 118.

³⁷ SCHÖNAUER 2022, 76.

³⁸ KOVÁCS 2010, 36.

³⁹ SCHÖNAUER 2022, 79.

⁴⁰ TÖLL 2009, 125.

sőbbiekben nagyobb mellvértet visel. Olyan példák is vannak, amikor lehetetlen megmondani, hogy a felső textil alatt milyen páncéltípus található. Idősebb Garai Miklós sírlapja a dél-német és osztrák emlékeken kívül összevethető a 14. század második feléből származó velencei és páduai sírfedlapokkal. Ezek kialakításukban hasonlóságot mutatnak, mivel az elhunytat lemezpáncélban, párnával a feje alatt és általában általában nyugvó testtel, hasonló fegyverzettel és imára kulcsolt kezekkel ábrázolják.⁴¹

A híres főurak sírköveit és domborműveit általában neves és elismert kőfaragóktól rendelték meg. Ismételten felvetődik a kérdés, hogy a Garai-sírkövön látható páncélzat egy létező darab volt vagy a kőfaragó esetleg egy sablont használt a mű elkészítése során. A mellvértben jól láthatóak a mellkasnál rögzített láncok, amilyenek az előzőekben tárgyalt típusoknál előfordulnak,⁴² viszont nem látszik, hogy a vért anyaga bőr vagy textília és ez megnehezíti az azonosítást. Egy valami mégis árulkodik a vért anyagáról: az alján látható egy peremezés, amely fölött szintén jól kivehető egy bordázat, ami megint csak azt bizonyíthatja, hogy a mellvért teljes egészében fémből készült és nincs külső borítása. Alatta látható a fegyverkabát és annak közepén haladó fűzősora. Ha bőr vagy textília lenne, azt nem tudták volna ilyen peremmel ellátni. Bőr esetén látszódnia kellene a lapokat rögzítő szegeccsoroknak, ennek a megoldásnak azonban nem látjuk nyomát. Ez a vértzet Itáliából származtatható, de a figura ábrázolásában és viseletében a német hatások érződnek rajta. E típusok leginkább Itáliában, valamint a német területeken terjedtek el. A mellvért alján látható kialakításhoz, ahol az alsó részén törés figyelhető meg,⁴³ hasonló formavilágot találunk Walter von Hohenklingen svájci sírkövén, de arról a fegyvertartó láncok és a karvérték teljesen hiányoznak, ott csak a lándzsatartó helyét lehet látni. A Garai domborművön jól látszik a fegyverekhez és mellvérthez rögzített két lánc. Voltak olyan típusok is, ahol három láncot rögzítettek a mellkas részhez. Ennek egyik jó példája a német származású Konrad von Seinsheim sírkövén látható. A két fegyvertartó mellett a harmadik láncot a sisakhoz rögzítették.⁴⁴ A háromláncos megoldás egyik különleges példája a páduai Szent Antal-bazilikában található Federico di Lavellongo sírköve. A korszakban szokásos imára kulcsolt kezek helyett azt látjuk, hogy a karok keresztbe vetve nyugszanak. A mellvértjén szintén három lánc látható, azonban a korábbi típusokkal ellentétben a két szélső lánc keresztbe van fűzve, amelyet az oldalán lévő kardhoz és törhöz rögzítettek. A középső lánc egyenesen lóg a kéz irányába, de nem rögzítettek semmit a végére. Valószínűsíthető, hogy ez a lánc a sisakot tartotta. További sírköveket vizsgálva találunk olyan példákat is, ahol a mellvérthez négy láncot rögzítettek.⁴⁵ Ilyen láncos mell-

⁴¹ JÉKELY 1998, 135.

⁴² Láncos megoldásra hazai példákat is találunk a Képes Krónikában, Szent István, I. Károly király ábrázolásán. SZOVÁK – VESZPRÉMY 2004, 290, 319.

⁴³ A faragáson lévő sarkantyúk és a mellvért alján látható, befelé hajló ív miatt a páncélzatot lóháton is teszteltük. Ehhez korabeli ábrázolások és leletek alapján elkészített nyergeket használtunk a 14. század végéről és 15. század közepéről. Az alsó ív kényelmesen beleült és támaszkodott a nyeregben. Ez azért nagyon fontos, mert lándzsaroham vagy kopjatörés alkalmával a lovakok nem ültek a nyeregben, hanem előre dőlve, félig a kengyelben állva hajtották végre a támadást. Így fontos volt a törzs biztos megtartása. A korszakban a lovakok elsősorban lóhátról harcoltak, ezért a páncélzatok kialakítása minimálisan eltért a gyalogsági vértektől. Olykor a lóról történő mozgásban való akadályoztatás miatt kénytelenek voltak gyalogosan folytatni a küzdelmet. Ezért a páncélzatnak alkalmasnak kellett lennie mindkét harcmodorhoz.

⁴⁴ A láncra függesztett kard szintén hasonlóságot mutat a fentebb már említett, a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában lévő karddal.

⁴⁵ A négyláncos megoldásra nagyon jó példa az 1336-ból származó Walter von Bopfingen faragott sírköve, amely a németországi St. Blasius-templomban található. A mellvért esetében valószínűsíthetően egy korai brigantinnól van szó, amely külső textil vagy bőr borítással volt ellátva, eltakarva a belső kisebb fémlapokat. A faragványon jól látszanak a szegeccsorok, ahol egymáshoz rögzítették a külső és belső részeket. A legér-

vértek és *fazéksisakok* egész sorára találunk ábrázolást a sziléziai hercegek síremlékein is. Ez a kettősség megfigyelhető a Rajna vidékén is. Ez a fajta láncos megoldás a 14. század végére már a kifutó példányok közé tartozott.

Miklós kezén a korszakra jellemző, úgynevezett „homokóra kesztyű” látható, amely számos kézirat illusztrációján és faragványon megfigyelhető. Szerencsére ebből a típusból több eredeti példány is rendelkezésünkre áll. A lábát védő lemezes vértet magán viseli a korszakra jellemző vonásokat, beleértve a sarkain lévő tarajos sarkantyút. Ez a típus a 13. században jelent meg és rövid idő alatt széles körben elterjedt. A középkori Magyarországon a nehézlovasság az alacsonyabb létszám ellenére a hadsereg legütőképesebb részét alkotta. A magyarországi Anjou uralkodók alatt a nehézlovasság számbeli növekedése figyelhető meg, amely egybeesett a tarajos sarkantyúk elterjedésével. Ebből következik, hogy a 14. századból fennmaradt sarkantyúk száma meghaladja a korábbi időszakokra keltezhetőket.⁴⁶ A középkorban a lovag státusza szorosan kapcsolódott a lovához, így nem csak funkcionalitása volt, hanem a sarkantyú a lovagi erények és rang szimbólumává is vált. Egyes területeken, legfőképpen Angliában a lovaggá avatás nélkülözhetetlen kelléke is volt. A Magyar Királyságban például az Anjou-korban jelennek meg az Aranysarkantyús Lovagok, akik közül ötvenen kísérték el I. Lajos királyt 1343-ban Rómába. Ezen lovagok avatására általában a királykoronázásokkor került sor.⁴⁷

A fenti eredményekre nyolc hónapos kutatás során jutottam. A kutatás alatt számos, 14. század végi kéziratot, faragványt vizsgáltam meg a páncélzat és területi behatároltság szempontjából, amelyeket felhasználtam a próbadarabok elkészítése során. A páncélt az elkészítése után teszteltem, védelmi és mozgástechnikai vizsgálat alá vetettem. A hosszú munka után végül 2021-ben sikerült rekonstruálnom idősebb Garai Miklós páncélzatát.⁴⁸ (4. kép)

4. kép: Idősebb Garai Miklós páncélzat-rekonstrukciójának készítői: Szabó Gergő (balra), Fekete Benjámin (jobbra) (Fotó: Magyar Lilla, 2022)

dekesebb talán VII. Ottó himmelkroni kolostorban látható festett sírköve. A mellvérten három lánc lefelé lóg, a negyedik a bal vállá fölött a hátára van hajtva. Valószínűleg használat közben ábrázolták, így a lánc a fazéksisakot tarthatja. Ezt támasztja alá, hogy a faragványon külön nem szerepel ez a sisaktípus. A fazéksisak a Garai-sírkőhöz hasonlóan azonban négy tartólánccal jelenik meg az ottmarsheimi Szent Péter és Pál-templom egy ismeretlen lovagot ábrázoló sírkövén.

⁴⁶ GYÓRFI 2006, 100.

⁴⁷ RIHMER 2024, 250.

⁴⁸ Itt szeretném megköszönni a páncél és textil elkészítésében nyújtott segítséget Fekete Benjáminnak, Fazekas Piroskának és Bodnár Balásznak.

Összességében megállapítható, hogy a kőfaragványon ábrázolt páncél elkészített rekonstrukciója szabad mozgást biztosít és egyértelművé teszi, hogy egy valódi, funkcionális vértessel van dolgunk, nem pedig a kőfaragómester fantáziájának a szüleményével. Ettől lesz igazán jó példája a főúri reprezentációs igénynek, mert teljes mértékben benne van a valósághűségere való törekvés. Általa betekintést nyerhetünk a nehézpáncélokra a korszakra jellemző fejlődéstörténetébe is.

IRODALOMJEGYZÉK

- ÁRVAI T.* 2012: A „sohasem volt” szepesi prépost. Garai János veszprémi püspök pályafutása. In: Bagi D. – Fedeles T. – Kiss G. (szerk.): „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Pécs, 2012, 33–44.
- ÁRVAI T.* 2014: Vallásos áhítat és hatalmi reprezentáció a Garai családban. In: Böhm G. – Fedeles T. (szerk.): Mesterek és Tanítványok. Tanulmányok a bölcsészettudományok területéről. Pécs, 2014, 83–101.
- ÁRVAI T.* 2021: Foglyok és túszok a Garai család történetében. Száműzetés, fogás, szabadulás a középkori és koraujkori Európában. Debrecen, 2021, 144–158.
- ÁRVAI T.* 2025: A Garaiak nádori ága. Egy bárói család története és hatalmi reprezentációja (1269–1481) (PhD disszertáció). Pécs–Debrecen–Hajdúsámson–Sámsonkert, 2025.
- BÁRÁNYA A.* 2013: A fejedelmi lovagrendek hatása a magyar bárói társadalomban a 15. században. In: Papp K. – Püski L. (szerk.): A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok. Debrecen, 2013, 11–36.
- BONFINI, A.* 2019: A magyar történelem tizedei. Budapest, 2019.
- ENGEL P. – LŐVEI P. – VARGA L.* 1986: Főnemesi sírkövek a Zsigmond kori Magyarországon. In: Fügedi E. (szerk.): Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Budapest, 1986, 203–233.
- GYÖRFI Z.* 2006: Középkori tarajos sarkantyúk Erdélyben (13–14. század). Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiséggyűjtéséből. Új sorozat 1 (2006) 99–127.
- JÉKELY, ZS.* 1998: The Garai tomb slab at the Augustinian church of Siklós. *Acta Historiae Artium* 40 (1998) 125–143.
- KOVÁCS S. T.* 2010: Huszárfegyverek a 15–17. században. Budapest, 2010.
- LŐVEI P.* 1995: A siklósi plébániatemplom szentélye és középkori falképei. *Műemlékvédelmi Szemle* (1995) 177–214.
- LŐVEI P.* 2009: *Posuit hoc Monumentum pro Aeterna memoria*. Bevezető fejezetek a középkori Magyarország síremlékeinek a katalógusához. I. Budapest, 2009.
- MÁLYUSZ E.* 1984: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437. Budapest, 1984.
- PROKOPP M.* 1995: Keszthely és Siklós újonnan feltárt gótikus falképei. *Ars Hungarica* 23 (1995) 155–173.
- RIHMÉR A.* 2024: A magyar nemesi rend történetének rövid és nem teljességre törekvő áttekintése. *Acta Historica Hungarica Turiciensia* 39 (2024) 218–332.
- SCHÖNAUER, T.* 2022: The „Hirschstein armour” A coat of plates from the mid-14th century. In: Schönauer, T. – Reiß, A. (eds.): *Coat of Plates, Buckler and Conquistador*. Items from the Treasure Chamber of the Bavarian Army Museum. (Catalogues of the Bavarian Army Museum 20.) Ingolstadt, 2022, 69–103.
- SZABÓ G.* 2023: Egy főúri rezidencia mindennapjai a Garaiak idején (Szakdolgozat, Pécsi Tudományegyetem). Pécs, 2023.
- SZOVÁK K. – VESZPRÉMY L.* (szerk.) 2004: *Képes Krónika*. (Millenniumi magyar történelem – Források) Budapest, 2004.
- THURÓCZY J. – ROGERIUS M.* 2001: *A magyarok krónikája – Siralmas ének*. (Millenniumi magyar történelem – Források) Budapest, 2001.
- TÖLL L.* 2009: A harci vértettek története. A nyugat-európai hadviselésben alkalmazott testvédelmi rendszerek fejlődéstörténete a 10. századtól a 16. század első harmadáig (PhD disszertáció, Debreceni Egyetem). Debrecen, 2009.
- WERTNER M.* 1897: A Garaiak. *Századok* 31 (1897) 903–938.